

DA LIỄU - TÂM THẦN HỌC

(Psychodermatology)

1. ĐẠI CƯƠNG

Da liễu tâm thần học (Psychodermatology, hay Psychocutaneous medicine) là một chuyên ngành mới, nghiên cứu mối liên quan, tương tác giữa da và tâm, sinh lý, cũng như các rối loạn tâm thần và các bệnh da. Hệ thống thần kinh, miễn dịch và da (Neuro-immuno-cutaneous System - NICS) có sự tác động qua lại lẫn nhau, luôn giữ cân bằng thông qua các chất hóa học trung gian đặc biệt do chúng tiết ra. Khi mất cân bằng sự điều hòa, các bệnh lý da và rối loạn tâm thần sẽ xuất hiện hay nặng lên. Nhiều nghiên cứu cho rằng hơn 1/3 các bệnh da có thể tác động, làm rối loạn tâm lý, lo lắng, trầm cảm, stress... Ngoài ra, nhiều bệnh tâm thần là nguyên nhân chính của một số bệnh da hiếm gặp, phức tạp. Chính vì vậy, nghiên cứu mối quan hệ, tương tác này sẽ giúp các chuyên gia của ngành Da liễu và Tâm thần tìm ra các phương thức chẩn đoán và đặc biệt là xác định chính xác các căn nguyên để điều trị và quản lý bệnh hiệu quả nhất.

2. PHÂN LOẠI

Dựa vào mối liên quan, tác động, ảnh hưởng của các biểu hiện tâm thần và các bệnh da, người ta phân psychodermatology thành 3 loại rối loạn sau:

- Bệnh da gây rối loạn tâm - sinh lý (psychophysiology disorders).
- Bệnh da do rối loạn tâm thần tiên phát (primary psychiatric disorders).
- Bệnh da gây rối loạn tâm thần thứ phát (secondary psychiatric disorders).

3. CÁC RỐI LOẠN, BỆNH CÓ LIÊN QUAN

3.1. Các bệnh da gây rối loạn tâm - sinh lý

Rất nhiều bệnh da có liên quan đến cơ chế miễn dịch, dị ứng, tự miễn... tiến triển dai dẳng khó điều trị, gây rối loạn tâm sinh lý cho người bệnh. Họ lo lắng,

buồn phiền vì kinh phí điều trị, vì bệnh ảnh hưởng tới da, hình thể, sinh hoạt hằng ngày. Chính những “gánh nặng” này làm họ bị stress liên tục, trầm cảm, tự ti, không muốn giao lưu, thậm chí có ý định tự tử. Như một vòng xoắn bệnh lý, các rối loạn tinh thần, tâm lý, sinh lý, có thể gây rối loạn tâm thần nếu không được kiểm soát, càng làm cho bệnh da trầm trọng thêm.

Một số bệnh da dưới đây có thể gây rối loạn tâm - sinh lý:

- Vẩy nến (psoriasis).
- Trứng cá đỏ (rosacea).
- Viêm da cơ địa (atopic dermatitis).
- Rụng tóc toàn thể (alopecia totalis).
- Bạch biến (vitiligo).
- Viêm tuyến mồ hôi mưng mủ (hidradenitis suppurativa).

Các rối loạn tâm, tinh thần không phải là căn nguyên của các bệnh này.

Tuy nhiên, các yếu tố căng thẳng, lo âu, stress... có vai trò quan trọng trong khởi phát, tái phát bệnh hay làm cho bệnh nặng lên, thậm chí có thể gây các biến chứng trầm trọng.

3.2. Bệnh da do rối loạn tâm thần tiên phát

Các rối loạn tâm thần tiên phát được cho là nguyên nhân chính gây ra các bệnh da. Ở thể này, người bệnh thường lo âu, hồi hộp hay bị stress liên tục. Đặc biệt, có những trường hợp bị chứng rối loạn cưỡng bức, không kiểm soát được các hành động xung đột (impulsive control disorders) nên thôi thúc họ làm bất kì việc gì để giải tỏa, ví dụ: nhổ tóc, cắn móng tay, liếm môi, chà xát, cào cấu da...

Có 4 nhóm bệnh thường gặp do rối loạn tâm thần tiên phát:

3.2.1. Viêm da tự tạo (artificial dermatitis)

Đây là bệnh hay gặp ở những người bị phản kích, không kiểm chế được, tự dùng các vật sắc nhọn hay hơi nóng, các chất hóa học chà xát lên một vùng da hay toàn bộ cơ thể. Thương tổn lâm sàng là các vết xước, vết cào cấu hay vết loét trên da, bờ đều, không ngứa, không đau, có thể dày sừng. Nếu có bội nhiễm, thương tổn có mủ, đau, sưng, đỏ, tấy...

Các chứng, bệnh thường gặp:

- Ảo giác do ký sinh trùng (illusion of parasitosis).
- Ảo giác về thân thể (corporal hallucination).
- Hay chú ý về hình thức, khiếm khuyết cơ thể (bodily dysmorphic disorder).

Hình 3.2. (1, 2) Viêm da do ảo giác trên bệnh nhân tại Bệnh viện Da liễu Trung ương năm 2019 (Nguồn: tác giả)

3.2.3. Chứng ngứa (pruritus/somatoform disorder)

Chứng này hay xuất hiện ở những người luôn mất lòng tin, mất hy vọng, chán nản và trầm cảm. Mặc dù đã được thầy thuốc khám, giải thích nhưng người bệnh không chấp nhận chẩn đoán và điều trị. Họ luôn có cảm giác đau, ngứa ở bất kỳ vùng nào trên da. Ngoài ra, có rối loạn tiêu hóa, đi ngoài nhiều hay táo bón, cảm giác khó ngủ, đau, ngứa họng...

- Các chứng, bệnh, rối loạn hay gặp do rối loạn tâm thần tiên phát bao gồm: viêm môi tự tạo (artificial cheilitis).
- Cắn móng (onychophagy).
- Trứng cá tự tạo (artificial acne).
- Giả bệnh (malingering).

Hình 3.1. (1, 2) Viêm lưỡi và viêm da tự tạo trên bệnh nhân tại Bệnh viện Da liễu Trung ương năm 2020 (Nguồn: tác giả)

3.2.2. Bệnh da do ảo giác (illusion/hallucinations)

Người bệnh luôn cảm giác có vật gì đó, hay vi khuẩn, ký sinh trùng đang di chuyển trong da hay các cơ quan, bộ phận của cơ thể. Cảm giác này thôi thúc họ cố rạch da hay cào xé, đốt nóng các vùng da để loại bỏ các dị vật ra khỏi cơ thể. Nguyên nhân của chứng bệnh này là do rối loạn tâm thần phân liệt (schizophrenia), sa sút trí lực (dementia), mê sảng (delirium), mất ngủ, lạm dụng một số thuốc...

Các rối loạn hay gặp:

- Dị ứng (allergy).
- Đau/ngứa lưỡi.
- Cảm giác ngứa hay bỏng ở bất kỳ vùng nào của cơ thể.

3.2.4. Bệnh da do cưỡng bức (compulsory dermatitis)

Các bệnh/tật hay gặp:

- Nhổ tóc (trichotillomania).
- Chàm bàn tay do rửa nhiều.
- Xước da tự tạo (psychogenic excoriation).
- Dị hình cơ thể (body dysmorphic disorder).

Bệnh/tật này thường gặp ở những người bị rối loạn tâm lý, tâm thần, không kiểm soát được hành động của mình, tự nhổ tóc, cắt tóc bất thường, chà xát da đầu, để lại các hậu quả như trụi tóc/lông, xây xước da, nhiễm trùng, viêm quanh móng...

Hình 3.3. Tự cắn móng tay
(Nguồn: tác giả)

Hình 3.4. Bệnh nhổ tóc
(Nguồn: tác giả)

3.3. Bệnh da gây rối loạn tâm thần thứ phát

Thể bệnh này hay gặp nhất. Các bệnh da là nguyên nhân chính gây các rối loạn tâm thần khó kiểm soát. Tuy nhiên, mức độ ảnh hưởng phụ thuộc vào từng loại bệnh, sự nhạy cảm của từng cá thể và sự đáp ứng điều trị của từng bệnh da.

Các bệnh hay gây rối loạn tâm thần thứ phát bao gồm:

- Vảy nến, đặc biệt là thể lan tỏa, đỏ da toàn thân, biến dạng khớp.
- Bệnh phong gây tàn tật nặng.
- Bạch biến thể lan tỏa.
- Nhiễm HIV/AIDS.

Đây là các bệnh khó hay không điều trị khỏi, tổn kém, có thể gây dị hình, tàn tật. Ngoài ra vì quan niệm về bệnh chưa đúng nên bản thân người bệnh và gia đình họ bị xa lánh, xua đuổi. Chính vì vậy, nhiều người khi bị bệnh hay tự ti, không tiếp xúc, giao tiếp với ai, thậm chí bị trầm cảm và có ý định tự tử.

4. CHẨN ĐOÁN VÀ ĐIỀU TRỊ

4.1. Phối hợp với chuyên khoa tâm thần

Vì đây là chuyên ngành mới, ít được chú ý, nên cần có sự phối hợp giữa các chuyên gia Da liễu và Tâm thần, trong các lĩnh vực cụ thể sau đây:

- Đào tạo, giảng dạy, tư vấn.
- Thành lập các đơn nguyên, mạng lưới về bệnh này.
- Tổ chức các buổi hội thảo.
- Tạo mối quan hệ thầy thuốc của hai chuyên ngành: Da liễu và Tâm thần với bệnh nhân, người nhà họ.

4.2. Chẩn đoán

- Dựa vào các triệu chứng da điển hình của từng bệnh.
- Hội chẩn với các chuyên gia bệnh tâm thần để khám, xét nghiệm, xác định chẩn đoán chính xác.

4.3. Điều trị

- Điều trị các bệnh Da liễu theo hướng dẫn, phác đồ. Đặc biệt phải tư vấn, giáo dục y tế về ảnh hưởng của các yếu tố tâm, tinh thần đối với bệnh da và ngược lại, các bệnh da có thể ảnh hưởng đến tinh thần, rối loạn tâm lý...
- Điều trị rối loạn tâm thần: phối hợp với chuyên gia tâm lý, tâm thần.
 - + Thuốc đặc hiệu.
 - + Các phương pháp đặc biệt:
 - Thư giãn, nghe nhạc.
 - Thôi miên.
 - Thể dục liệu pháp.
 - Nghỉ ngơi, giảm stress.
 - Phương pháp dùng hương liệu, y học cổ truyền.

5. KẾT LUẬN

Da liễu tâm thần học là một chuyên ngành mới, ít được quan tâm chú ý. Chính vì vậy nhiều rối loạn tâm/tinh thần do các bệnh da liễu gây ra dễ bị bỏ qua. Hơn nữa, một số bệnh tâm thần là nguyên nhân chính của nhiều bệnh da nhưng bị chẩn đoán nhầm. Chính vì vậy cần có sự kết hợp giữa hai chuyên ngành Da liễu và Tâm thần để nâng cao hiệu quả chẩn đoán, điều trị, quản lý, phòng ngừa bệnh tốt hơn, tránh được các hậu quả đáng tiếc có thể xảy ra.